

V АДВОКАТУРА

Кухнюк Дмитро Володимирович,
адвокат, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри нотаріального та виконавчого
процесу і адвокатури Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
керуючий партнер адвокатського об'єднання
«Мельник, Кухнюк і партнери»

Ріпна Марина Анатоліївна,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

УДК 347.9

ПІДСТАВИ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АДВОКАТА В ПРОЕКТАХ ЗМІН ДО ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО АДВОКАТУРУ ТА АДВОКАТСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ»

У статті досліджуються питання реформування законодавства України щодо підстав дисциплінарної відповідальності адвокатів. Аналізуються актуальні проекти «Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Аналізуються позитивні та негативні положення, які пропонуються у законопроектах. Розглядаються наукові точки зору з приводу дисциплінарної відповідальності адвокатів. З'ясовуються законодавчі прогалини пов'язані з підставами дисциплінарної відповідальності адвокатів. Наводяться пропозиції по вдосконаленню визначення підстав притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності.

Ключові слова: адвокат, реформування адвокатури, внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», дисциплінарна відповідальність адвоката, підстави дисциплінарної відповідальності адвоката.

30 вересня 2016 року набрали чинності Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» та нова редакція Закону України «Про судоустрій і статус суддів» основною метою яких є реформування судової системи.

Однак, положення, запроваджені цими законами, істотно вплинули також і на конституційний статус та завдання адвокатури, у зв'язку з чим, найближчим часом очікується суттєве оновлення Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

На передодні таких змін, особливо гостро постає питання дослідження підстав дисциплінарної відповідальності адвоката, адже можливі законодавчі зміни можуть істотно вплинути на незалежність адвоката в процесі здійснення ним професійної діяльності.

Інститут відповідальності адвоката виконує подвійну функцію: попередження вчинення правопорушень і покарання недобросовісних представників професії [1; С. 14], проте, діюче законодавство України про адвокатуру в частині дисциплінарної відповідальності адвоката містить значні недоліки та законодавчі колізії, які виявилися в процесі застосування чинного Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та прийнятих на його основі підзаконних актів [2; С. 75].

Про важливість дослідження теми також свідчить те, що одним з напрямів Страте-

гії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 року №276/2015 є посилення гарантій здійснення адвокатської діяльності та забезпечення доступності безоплатної правової допомоги, в межах реалізації якої, передбачається уточнення підстав для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності, удосконалення правил дисциплінарного провадження щодо адвоката, диференціація видів санкцій, які можуть бути застосовані до адвоката (абз. 4 п.5.6 Стратегії) [3; С. 75].

Окремі аспекти дисциплінарної відповідальності адвокатів досліджувались в працях Н.М. Бакаянкової, Т.Б. Вільчик, М.О. Жениної, Т.С. Коваленко, Д.В. Кухнюка, А.В. Меланчук, В.О. Святоцької, О.Д. Святоцького, Є.І. Фурси, С.Я. Фурси, О.Г. Яновської та інших вчених.

У випадках, коли адвокати не виконують свої професійні обов'язки, передбачені Кодексом поведінки або законодавством, відповідним міжнародним стандартам, таким як вірність інтересам клієнта, порядність, надання клієнтам допомоги всіма доступними засобами, підтримка гідності професії тощо, вони можуть бути притягнуті до справедливої дисциплінарної відповідальності із застосуванням домірних санкцій. Держава повинна гарантувати, що дисциплінарна відповідальність

адвокатів може наступати лише у разі вчинення таких дій, які є порушенням встановлених правил [4; С. 116].

На сьогоднішній день у Верховній Раді України зареєстровано п'ять законопроектів, які містять пропозиції щодо внесення змін до чинного законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність, це проекти законів України:

– «Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо заходів правового захисту адвокатів № 1194 від 2 грудня 2014 р., народного депутата О.І. Осуховського та інших [5];

– «Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (щодо статусу і гарантій адвокатської діяльності та формування органів адвокатського самоврядування) № 1794 від 19 січня 2015 р., народного депутата І.О. Лапіна [6];

– «Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та деяких інших законодавчих актів України (щодо статусу і гарантій адвокатської діяльності та формування і роботи органів адвокатського самоврядування) № 1794-1 від 4 лютого 2015 р., народного депутата О.В. Купрієнка та інших [7];

– «Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» № 2270 від 2 березня 2015 р., народного депутата Д.В. Лубінця [8];

– «Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо створення рівних можливостей для отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю та недопущення дискримінації особи за майновою ознакою № 5359 від 4 листопада 2016 р., народного депутата Р.М. Сольвара та інших [9].

Законопроекти № 1194 від 2 грудня 2014 р., № 1794 від 19 січня 2015 р. та № 5359 від 4 листопада 2016 р. залишили поза увагою визначення підстав для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності, на відміну від законопроекту № 1794-1 від 4 лютого 2015 р., яким пропонується додати як підставу для зупинення права на заняття адвокатською діяльністю – невиконання рішень органів адвокатського самоврядування, у тому числі щодо сплати щорічного внеску адвоката на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування, а також пропонується закріпити як підставу для припинення права на зайняття адвокатською діяльністю вчинення зазначених вище дій адвокатом, до якого застосовувалось дисциплінарне стягнення у вигляді зупинення права здійснювати адвокатську діяльність [7].

Також визначає підстави для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності ст. 45 законопроекту № 2270 від 2 березня 2015 р., яким пропонується викласти у новій редакції чинний Закон України «Про адвокатуру та адвокатуру діяльність» [8], проте такі підстави фактично дублюють положення чинного Закону.

Необхідно зазначити, що найбільшого обговорення в адвокатській спільноті набув офіційно ще не зареєстрований проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», розроблений Радою з питань судової реформи при Президенті України (надалі – «Законопроект»).

Законопроект містить норми, що визначають:

– коло осіб, які мають право звернутись зі скаргою на дії адвоката;

– умову преюдиційності для застосування певних видів дисциплінарних стягнень;

– механізм погашення та дострокового зняття дисциплінарних стягнень;

– чіткі вимоги до змісту скарги, яка може мати наслідком дисциплінарну відповідальність адвоката;

– обставини, які виключають можливість дисциплінарного провадження щодо адвоката;

– підстави повернення скарги без розгляду;

– засади змагальності розгляду дисциплінарної справи щодо адвоката;

Проте, на жаль, вказаний Законопроект не містить визначення дисциплінарного проступку, вчинення якого є підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності, хоча ч. 2 ст. 34 Законопроекту містить загальний перелік випадків, які визнаються дисциплінарними проступками адвоката.

Експерти Проекту ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні» у своїх коментарях до Законопроекту зазначили, що перелік дисциплінарних проступків створює різні потенційні проблеми щодо того, як вчиняти з ситуаціями, що залишилися за межами цього переліку. Якщо перелік вважається необхідним або корисним, він повинен бути ілюстративним, а не вичерпним [10].

Відповідно до Законопроекту пропонується виключити положення про порушення присяги адвоката України як однієї з підстав для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності, що регламентується п. 2 ч. 2 ст. 34 чинного Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність».

Варто зазначити, що ця пропозиція є цілком слушною, оскільки відповідна підстава притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності є надто всеосяжною і може широко тлумачитись, таке положення надає надто великий спектр свободи розсуду дисциплінарних органів, що може негативно сказатись на незалежності адвоката.

Тим більше, дотримання присяги адвоката України включає і охоплює в себе обов'язки з дотримання Правил адвокатської етики, нерозголошення адвокатської таємниці та належне виконання своїх професійних обов'язків, порушення вищезазначених обов'язків вже регламентовані в пунктах 2–4 ч. 2 ст. 34 Законопроекту як підстави для дисциплінарної відповідальності, тобто виключення такої підстави для дисциплінарної відповідальності як порушення присяги адвоката

не допустить дублювання одних і тих самих підстав.

При цьому, на думку В.В. Заборовського, до поки в українському законодавстві будуть існувати норми, які дають змогу для загального і необмеженого застосування, а будь-яка неналежна поведінка адвоката може розглядатися як підстава до дисциплінарної відповідальності, то жодним чином мова не може йти про наявність дієвого механізму захисту адвоката, такий стан речей не забезпечить адекватний юридичний захист адвоката від можливого свавілля [11; С. 117].

Відповідно до Законопроекту до ч. 2 ст. 34 додається п. 5, в якому визначається така нова підстава для притягнення до дисциплінарної відповідальності адвоката, як «зловживання правами, наданими адвокату цим Законом або процесуальним законом» [12]. Варто зауважити, що категорія «зловживання правами» є надто оціночною та може суперечливо тлумачитись дисциплінарними органами під час виявлення підстав для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності.

Експерти Проекту ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні» також відмітили, що жоден вид дисциплінарного проступку не повинен містити розпливчасте формулювання, так як це призводить до різного тлумачення, і потенційно зловживання [10].

Ще одним із нововведень Законопроекту є доповнення ч. 2 ст. 34 пунктом 7, який закріплює як підставу для дисциплінарної відповідальності адвоката – несплату щорічного внеску адвокатів на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування [12].

Відповідно до п. 6 ч. 4 ст. 55 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» Рада адвокатів України встановлює розмір і порядок сплати щорічних внесків адвокатів на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування, займається питанням їх розподілу й використання (якщо з'їздом адвокатів прийнято рішення про необхідність сплати таких внесків та визначено напрями їх використання) [13].

Відповідне положення затверджене рішенням Ради адвокатів України від 16 лютого 2013 р. № 72, ним передбачено, що сплата щорічного внеску є професійним обов'язком кожного адвоката [14].

Варто зазначити, що доданий п. 7 ч. 4 ст. 34 Законопроекту охоплює за змістом п. 6 ч. 4 ст. 34 Законопроекту відповідно до якого невиконання рішень органів адвокатського самоврядування є підставою для дисциплінарної відповідальності, якщо вони є обов'язковими для адвоката, тобто знову відбувається дублювання положень.

Варте уваги також виключення із Законопроекту, як підстави для зупинення права на заняття адвокатською діяльністю – вчинення адвокатом систематичного або грубого одноразового порушення правил адвокатської етики, передбачене п. 3 ч. 2 ст. 31 чинним Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [13]. Такі зміни є необхідними,

адже ця підстава є ще одним оцінчним та всеохоплюючим положенням, що може широко тлумачитись дисциплінарними органами не на користь адвоката.

Натомість вищезазначеної виключеної норми, Радою з питань судової реформи запропоновано в п. 3 ч. 2 ст. 31 Законопроекту як підставу для зупинення права на заняття адвокатською діяльністю – в разі «несплати щорічного внеску адвокатів на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування після застосування за таку несплату іншого дисциплінарного стягнення» [12]. Проте, запровадження вищезазначеного положення є недоцільним, оскільки несплата вказаного внеску не може відноситись до підстав для дисциплінарної відповідальності адвоката через відсутність реальної шкоди будь-чим інтересам, крім фінансового забезпечення органів самоуправління адвокатури, адже суть порушення є фінансовою, а не дисциплінарною в тому розумінні дисциплінарного проступку, яке зазначене у ст. 34 Законопроекту [15].

Законопроектом також пропонується дещо змінити підставу накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю у разі вчинення «систематичного або грубого одноразового порушення правил адвокатської етики, що підриває авторитет адвокатури України» [13], виключивши частину положення «що підриває авторитет адвокатури України», яке регламентоване у п. 4 ч. 2 ст. 32 чинного Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Відповідна пропозиція є слушною, адже категорія «підриває авторитет адвокатури» є ще одним оцінчним поняттям, виключення якого зменшить ризики негативного впливу дисциплінарних органів на адвоката при виборі підстави для притягнення до дисциплінарної відповідальності. Проте, залишена фраза «систематичного або грубого одноразового порушення правил адвокатської етики» є також оціночною, тому це положення має бути виключене цілком.

Підстави для кожного виду дисциплінарної відповідальності повинні бути безумовними, самостійними, вони не повинні дублюватися і повторюватися. Тільки в такому разі буде забезпечений належний механізм дисциплінарної відповідальності адвоката, який буде відповідати Основним положенням ООН про роль адвокатів, зокрема п. 16, відповідно до якого уряд кожної країни повинен забезпечити адвокатам можливість виконувати всі свої професійні обов'язки без залякування, перешкод, неспокою і недоречного втручання [11; С. 117].

Проаналізувавши законопроект «Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» в аспекті змін, що стосуються підстав притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності, вважаємо за доцільне запропонувати таке:

– додати в Законопроект визначення поняття дисциплінарного проступку адвоката;

– уникати використання як підстави для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності оціночних, загальних понять необмеженого застосування;

– виключити такі підстави дисциплінарної відповідальності, як «зловживання правами», «систематичне або грубе одноразове порушення правил адвокатської етики», наявність яких може призвести до зловживання дисциплінарними органами своїми повноваженнями;

– не дублювати та не повторювати підстави для дисциплінарної відповідальності, які мають бути самостійними та безумовними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Русанова О.І. Підстави притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності за чинним законодавством/ О.І. Русанова// Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2014. № 10-1. – Т. 2. – С. 14-16.
2. Кухнюк Д.В. Дисциплінарна відповідальність адвоката в Україні: проблеми правового регулювання / Д.В. Кухнюк // Цивільistica процесуальна думка: Збірник наукових статей / За заг. ред. С.Я. Фурси-К., 2016. – С. 75-79.
3. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: Указ Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>.
4. Вільчик Т. Б. Дисциплінарна та цивільно-правова відповідальність адвокатів/ Т. Б. Вільчик // Інформація і право. – 2015. – № 3. – С. 115-122.
5. Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо заходів правового захисту адвокатів № 1194 від 02 грудня 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52633.
6. Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (щодо статусу і гарантій адвокатської діяльності та формування органів адвокатського самоврядування) № 1794 від 19 січня 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53631.
7. Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та деяких інших законодавчих актів України (щодо статусу і гарантій адвокатської діяльності та формування і роботи органів адвокатського самоврядування) № 1794-1 від 4 лютого 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53817.
8. Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» № 2270 від 2 березня 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54233.
9. Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо створення рівних можливостей для отримання свідчення про право на заняття адвокатською діяльністю та недопущення дискримінації особи за майновою ознакою № 5359 від 4 листопада 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60423.
10. Коментарі до проекту Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», розробленого Радою з питань судової реформи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.justicereformukraine.eu/wp-content/uploads/2014/09/Law-Bar-Comments-EUPrjectTeam_22April2016_%D1%83%D0%BA%D1%80_.pdf.
11. Заборовський В.В. Дисциплінарний проступок як підстава дисциплінарної відповідальності / В.В. Заборовський // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2015. – Вип. 31. – Т. 3. – С. 116-118.
12. Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jrc.org.ua/upload/steps/bdc5610fac7309ca8aab48f0c1a531de.pdf>.
13. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076- VI// Офіційний вісник України. – 2012. – № 62. – 17 с.
14. Положення про внески на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування (нова редакція) від 16 лютого 2013 р: Рішенням РАУ № 72 із змінами та доповненнями від 4-5 липня 2014 року: Рішення РАУ № 75 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/pologennya/2014.07.04-05-pologennya-75.pdf>.
15. Порівняльна таблиця до Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unba.org.ua/assets/uploads/news/advocatura/2016-03-31.tablytsia.pdf>.

Кухнюк Дмитрий Владимирович, Репная Марина Анатольевна
ОСНОВАНИЯ ДИСЦИПЛИНАРНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ АДВОКАТА
В ПРОЕКТАХ ЗАКОНОВ «О ВНЕСЕНИИ ИЗМЕНЕНИЙ В ЗАКОН УКРАИНЫ
«ОБ АДВОКАТУРЕ И АДВОКАТСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ»

В статье исследуются вопросы реформирования законодательства Украины в аспекте оснований дисциплинарной ответственности адвокатов. Анализируются актуальные проекты «О внесении изменений в Закон Украины «Об адвокатуре и адвокатской деятельности». Авторами анализируются позитивные и негативные положения, которые внедряются соответствующими законопроектами. Рассматриваются научные точки зрения по поводу дисциплинарной ответственности адвокатов. Выявляются законодательные пробелы, связанные с основаниями дисциплинар-

ной ответственности адвокатов. Приводятся предложения авторов по поводу оснований привлечения адвоката к дисциплинарной ответственности.

Ключевые слова: адвокат, реформирование адвокатуры, внесение изменений в Закон Украины «Об адвокатуре и адвокатской деятельности», дисциплинарная ответственность адвоката, основания дисциплинарной ответственности адвоката.

Kukhniuk Dmytro, Ripna Maryna
GROUND OF ADVOCATE'S DISCIPLINARY LIABILITY IN THE DRAFT LAWS
«ON THE BAR AND PRACTICE OF LAW»

The legislation reform of Ukraine in terms of grounds of disciplinary liability of advocates are discovered in the article. The analysis of the draft Laws «On the Bar and practice of law» is provided. The authors analyzes the positive and the negative provisions of the implemented draft laws. Authors consider the scientific opinions concerning disciplinary liability. The legal gaps of the grounds disciplinary liability are revealed. The authors' suggestions regarding the grounds of the disciplinary liability of advocate.

Keywords: advocate, the Bar reform, amendments to the Law «On the Bar and practice of law», disciplinary liability of advocate, grounds of disciplinary liability of advocate.

Захарченко Марійка Олександрівна,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

УДК 343.121

АДВОКАТ ЯК СУБ'ЄКТ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

У статті висвітлюються проблемні питання надання адвокатом безоплатної вторинної правової допомоги. Автором досліджуються основні проблеми реалізації права на безоплатну правову допомогу в Україні. Особливу увагу приділено зміні термінів «правова допомога» на «професійна правнича допомога».

Ключові слова: адвокат, правова допомога, професійна правнича допомога, безоплатна вторинна допомога, право на захист.

Постановка проблеми. Основним обов'язком держави є забезпечення дотримання прав і свобод людини та громадянина. Досить важливу роль у забезпеченні реалізації, захисту та охорони прав і свобод людини та громадянина в Україні відведено праву особи на правову допомогу. Право на безоплатну правову допомогу – це невід'ємне конституційне право кожної людини, котре гарантується та покладається на державу. Однак, реалізація такого права в Україні розпочалась тільки з недавнього часу, оскільки було відсутнє законодавче врегулювання надання правової допомоги за кошти держави.

Аналіз наукових публікацій. Даній темі приділяли увагу такі науковці: С.В. Гончаренко, О.Г. Яновська, С.Я. Фурса, Є.Ю. Бова, А.Я. Дубинський, А.М. Бежевець та інші.

Метою статті є аналіз проблемних питань, пов'язаних з наданням адвокатом вторинної безоплатної допомоги, а також аналіз змін правового регулювання у сфері безоплатної правової допомоги у зв'язку із запровадженням судової реформи в Україні.

Виклад основного матеріалу. Безоплатна правова допомога у різних державах світу має досить давню історію. В науковій літературі можна знайти історичні відомості про забезпечення правовою допомогою вразливих прошарків населення, котрі не можуть самостійно захистити своє право і потребують

професійного захисту. Забезпечення права на безоплатну правову допомогу існувало завжди та скрізь, де і коли існує право, незалежно від епохи, держави та цивілізаційної належності того чи іншого суспільства [1, с. 12].

Досить тривалий час реалізація права на безоплатну правову допомогу в Україні була неможливою через відсутність реального права на одержання допомоги тим особам, котрі в силу деяких причин не мали можливості звернутись за нею до адвоката. Також не було врегульовано це питання на законодавчому рівні, хоча відповідно до Конституції України та міжнародно-правових зобов'язань держава повинна була гарантувати право на безоплатну правову допомогу.

Ситуація з наданням безоплатної правової допомоги була досить невтішною, що призвело до прийняття численних рішень Європейського суду з прав людини проти України (далі – ЄСПЛ) щодо порушення положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод у частині права на захист, права на справедливий суд та права на безоплатну правову допомогу. Прикладом можна взяти рішення ЄСПЛ, в яких Суд звертає увагу на порушення права на правову допомогу: справа «Балицький проти України»[2], справа «Нечипорук та Іонкало проти України»[3], справа «Бортник проти України»[4] та інші рішення ЄСПЛ.